

В І Д Г У К

офіційного опонента

доктора філософських наук, професора Христокіна Геннадія Володимировича на дисертаційне дослідження Тетерятникова Костянтина Вікторовича «Богословська етика праці в сучасному протестантизмі», подане на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я

Дисертація написано на гостроактуальну тему, яка стала предметом обговорення у світовому та українському протестантизмі. Усі дослідники погоджуються з тим, що протестантська етика має бути реабілітована та оновлена. Це практичне завдання потребує для себе практичної основи у вигляді оновленої протестантської етики. Автор дисертації докладає значних зусиль для створення такої оновленої етики, яка б переймалася протестантською молоддю, ставала б панівною у протестантських громадах, проявлялася у новому християнському соціально відповідальному підприємстві, у діяльності християн-професіоналів. Для створення нової етики необхідно осмислити класичні джерела протестантського ставлення до праці, зрозуміти дійсний сенс знаменитого ранньокапіталістичного етосу протестантів.

Дисертація береться за тематику із врахуванням новітньої богословської методології, особливо різноманіття методів, які використовує богословська етика. Перше враження, що спадає на думку після ознайомлення з текстом дисертації, так це надзвичайно вдалий актуальний дискурс методології опрацювання даної проблематики. Адже необхідність виходу з гуманітарно-економічної кризи українського суспільства, є однією з найважливіших нагальних проблем сучасного українського суспільства. Особливо антикризова проблема є на часі, зважаючи на виклики пов'язані з пандемією COVID-19 та віднайдення шляхів виходу українського суспільства з політичної кризи.

Автор дослідження, окреслюючи завдання своєї роботи робить акцент на доведенні актуальності використання принципів протестантської трудової етики

в сучасному українському суспільстві, а також доведення виразного дієвого впливу протестантської етики праці на суспільство. Звідси, дуже вдалим є вибір в якості завдань дисертаційного дослідження окреслення основних етапів розвитку протестантської етики праці ХХ століття, що дуже вдало відповідає об'єкту дослідження, який охоплює етику праці, коучинг і лідерство в парадигмі сучасного протестантського богослов'я.

Необхідно відзначити те, що автор у своєму дослідженні апелює дуже вдало використаною методологією для досягнення поставленої мети та завдань дисертаційного дослідження, зокрема хочу відмітити метод системного аналізу, використання якого простежується, повсякчас під час роботи над текстом. Зокрема, при дослідженні історії Реформації і становлення протестантської трудової етики Костянтин Вікторович використовує історико-генетичний аналіз, при вивченні становлення трудової етики протестантів – компаративний, а порівнюючи та вивчаючи богословські та етичні концепції реформаторів - емпіричний та теоретичний методи дослідження.

Окремо хочу підкреслити вдало сформульовану наукову новизну дисертаційного дослідження автора, де здобувачем було окреслено взаємозв'язок між протестантською трудовою етикою, християнським коучингом та підготовкою лідерства, що відповідає богословській етиці праці в сучасному протестантизмі, де науково обґрунтовано метод консеквенціальної етики, етики принципу, етики особистості та етики цінностей. На думку автора дані питання трудової богословської етики є досить вагомими та мають бути розвинені в майбутніх розвідках.

В першому розділі дисертаційної роботи «Теоретико-методологічні засади дослідження протестантського богослов'я й етики праці» дуже ретельно розглянуто питання становлення і розвитку основних принципів трудової протестантської етики, що дуже суголосно веберівському визначенню даної дефініції. Зокрема, автор детально зупиняється на головних критеріях консеквенціальної етики, обґрунтовуючи даний доробок тим, що такий розгляд пов'язаний з особливістю трудової етики і моральності в сучасну епоху.

Короткий аналіз чотирьох етичних систем, які по-різному трактують протестантську трудову етику, дозволив нам побачити різноманітність інтерпретації етичної системи щодо в працях сучасних протестантів.

Зважаючи на загальний богословський концепт дисертації автор окремо зупиняється на аналізі методології Шрайтера в богослов'ї та етиці праці, де Костянтин Вікторович синтезує методологічні підходи щодо створення локальних богословських систем богослов'я і етики праці в сучасному протестантизмі. Проте, автор не оминає своїм аналізом і біблійні основи богослов'я праці, аналізуючи біблійні Старого та Нового завіті.

У другому розділі «Становлення богослов'я та етики праці епохи Реформації» автор зробив загальний огляд епохи Реформації, зокрема усвідомлення та реалізацію суспільних перетворень та визначальних впливів протестантської етики на західне суспільство та висвітлив питання, як протестантська трудова етика сформувала рушійні сили капіталістичних відносин. Окремо автор робить наголос на понятті «професія», як прояву покликання, що наділяє світську професійну діяльність виразом обов'язку виконання Божої волі. Автор наголошує, що базові принципи протестантської етики праці мотивують людей бути більш рішучими, мотивованими до успіху, працелюбними, дисциплінованими і зосередженими на своїй власній всебічній особистісній реалізації, в якості свідчення, автор наводить аргумент про те, що протестантська трудова етика стимулювала виникнення та розвиток підприємництва, яке є однією з основних рис ринкової економіки.

У третьому розділі дисертації «Протестантська етика лідерства» автором, відповідно досліджено основні напрями розвитку протестантської етики і порівняльний аналіз сучасних протестантських концепцій. Окремо дослідник наголошує на лідерстві та наставництві. Зокрема, автор пов'язує ці два поняття не лише теоретично, а й практично, адже на думку здобувача життєве завдання лідера полягає в тому, щоб бути людиною, яка концентрує свою увагу не на собі, а на команді покликаних людей. Дисертант підкреслює важливість особистого покликання, а також покликання до загальної діяльності й служіння, а

наставництво, на його думку, важливий фактор для формування християнського лідерства та вагомий аспект у справі християнської місії. Зважаючи на це автор робить висновок про те, що якщо принцип наставництва в громаді працює, тоді лідерство буде ефективним.

Далі дисертант зосереджує свою увагу на такому аспекті духовного життя кожної людини, як християнська духовність на робочому місці, окреслюючи його як комплексне поняття, що зачіпає багато богословсько-практичних і соціальних, економічних та культурологічних питань. Богослов'я праці, на думку Костянтина Вікторовича, передбачає опрацювання питань про Бога, Його працю, призначення людини і її співпраці з Богом, про важку, небезпечну і несправедливу працю як наслідок гріхопадіння, тощо. На думку автора богословські питання тут можуть і повинні стосуватися різних аспектів професійного покликання, трудової етики, богоугодної (творчої) або гріховної (шкідливої) праці, а повсякденна праця є частиною вираження християнського поклоніння.

У заключному четвертому розділі «Протестантська трудова етика в українському контексті» дослідник розкриває можливості використання принципів протестантської трудової етики в сучасній Україні.

Окремий підрозділ останнього розділу дисертаційного дослідження присвячено темі українських соціально-політичних реалій та їх взаємозв'язку з протестантськими моральними цінностями де розглянуто умови економічного процвітання України завдяки ідеям протестантської етики, а саме завдяки необхідності в постійних реформах у всіх сторонах життєдіяльності суспільства. Дисертант наголошує на економічній дієвості таких протестантських основ, про те, що 1) успіх протестантської етики залежить від сумлінної праці; 2) від старанності в роботі; 3) від розуміння того, що праця – це чеснота.

Проте, вказавши на значні досягнення дисертаційного дослідження, варто висловити кілька зауважень та побажань.

1. На нашу думку, більшого розвитку в роботі заслуговує тематика нової етики праці через нове усвідомлення значення догмату щодо загального священства, або ж світською мовою – загального лідерства всіх вірних.

2. У методологічному аспекті дисертація виграла б, якби було підкреслено значення етики цінностей для аналізу протестантського богослов'я праці.

3. Дисертація значно виграла б, якби було проведено порівняльний аналіз із сучасною католицькою теологією праці та менеджменту, а також із спробами православних надати етичні засади для економіки сьогодення.

4. Цікаво почути думку автора з приводу взаємозв'язку трудової етики протестантизму та його есхатології. Чи є в трудовій етиці метаісторична перспектива?

5. Чи можна вважати, що трудова етика вкорінена в Писанні чи вона, все ж, є результатом історичної інтерпретації Писання мислителями Реформації? Тобто, питання в тому чи християнська етика праці є позачасовим концептом, незалежним від історичного часу, чи це суто протестантський концепт?

6. На нашу думку в роботі не знайшло достатнього і повного висвітлення богословська позиція Лютера в розробці етики праці. Нажаль, крім тези Лютера про рівність достоїнства праці доярки достоїнству пастора, ми не побачили аналізу більш глибокої позиції засновника Реформації.

7. Для мене також цікавою була б думка автора про те, чому етика праці, в характерній для протестантів формі, не виникла в православній теології? Що цьому заважало? І чи виникла б ця етика поза умов формування капіталізму?

Висловлені зауваження та питання в жодному разі не знижують загальної позитивної оцінки отриманих у дослідженні результатів. В цілому, початково поставлена автором мета у дисертації повністю досягнута. Автор проявив себе як повністю зрілий науковець, а також продемонстрував високий рівень академічної доброчесності, богословської виваженості та інтелектуальної культури. Робота вирізняється структурною чіткістю й обґрунтованістю положень, що виносяться на захист, а також вона є завершеною самостійною роботою дисертанта.

Підсумовуючи, зазначимо, що дисертаційна робота Тетерятнікова Костянтина Вікторовича «**Богословська етика праці в сучасному протестантизмі**» є актуальним і змістовним дослідженням, яке відзначається науковою новизною і здійснене на основі належного опрацювання відповідних літературних джерел. Дисертація відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (із відповідними змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я.

**Офіційний опонент,
доктор філософських наук,
професор, професор кафедри
філософії та політології
Університету державної
фіскальної служби України**

Г.В. Христокін

